

Daszkiewicz, Piotr / Tarkowski, Radosław

Nieznany rękopis "Kursu mineralogii" Jerzego Aleksandrowicza (1819-1894) w zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu

---

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 51/3-4, 239-241

2006

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Piotr Daszkiewicz*

Muséum National d'Histoire naturelle,
USM Inventaire et suivi de la Biodiversité,
Département écologie et gestion de la Biodiversité
Paris

Radosław Tarkowski**

Instytut Geografii Akademii Pedagogicznej
Kraków

**NIEZNANY RĘKOPIS KURSU MINERALOGII
JERZEGO ALEKSANDROWICZA (1819–1894)
W ZBIORACH BIBLIOTEKI POLSKIEJ W PARYŻU**

W zbiorach Biblioteki Polskiej w Paryżu przechowywany jest rękopis: „*KURS MINERALOGII wykładany w AKADEMII CESARSKO-KRÓLEWSKIEJ MEDYKO-CHIRURSZCZNEJ WARSZAWSKIEJ przez Profesora JERZEGO ALEKSANDROWICZA na rok 1858/9 z 3ma Tablicami*”¹. Informacje zawarte w bibliotecznym katalogu ani też informacje posiadane przez pracowników Biblioteki nie pozwalają na ustalenie pochodzenia tego rękopisu. Możemy jedynie przypuszczać, że rękopis ten prawdopodobnie trafił do bibliecznych zbiorów podarowany przez Aleksandrowicza, który w 1862 roku odbył podróż naukową do Niemiec i Francji. Nie można jednakże wykluczyć, że rękopis trafił do zbiorów bądź przywieziony i podarowany przez kogoś z jego uczniów lub też, że został ściągnięty z Warszawy staraniem Biblioteki Polskiej, gromadzącej przecież także polskie publikacje naukowe. Warto także zauważyć, że rękopis ten choć skatalogowany został już kilkadziesiąt lat temu pozostaje nieznany dla historyków nauki i mineralogów.

---

* 61, rue Buffon, 75005 PARIS; piotrdas@mnhn.fr

** ul. Podchorążych 2, 30-084 Kraków; tarkowski@min-pan.krakow.pl

Jerzy Aleksandrowicz przeszedł do historii polskiej nauki jako wybitny botanik, organizator nauki, a także gorący patriota dbający nie tylko o naukowe aspekty działalności kierowanych przez siebie instytucji m.in. warszawskiego ogrodu botanicznego ale i o ich kontakt ze społeczeństwem oraz nauczanie, pomimo zakazów, w języku polskim. Niewiele natomiast wiadomo na temat działalności tego uczonego w innych niż botanika dziedzinach. Doskonały biogram, sporządzony przez jednego z najwybitniejszych polskich botaników i historyków nauki, Bolesława Hryniewieckiego² na temat wykładów z mineralogii J. Aleksandrowicza informuje jedynie iż:

„Gdy powstała w Warszawie Akademia Medyko-Chirurgiczna w r. 1857, prowadził tam zleczone wykłady z botaniki, zoologii, anatomji porównawczej, a w następnym roku (po ustąpieniu Zajsznera) i mineralogii.”

Przechowywany w zbiorach Biblioteki Polskiej rękopis nie pozwala na ustalenie czy Aleksandrowicz zamierzał go opublikować, czy te bardzo starannie przygotowane i czytelnie napisane zapiski były jedynie pomocą w trakcie prowadzonych wykładów. Warto zauważyć, że dzisiaj historycy nauki traktują podobne zapiski jako bardzo cenne dokumenty historii nauczania nauk przyrodniczych i historii europejskich instytucji naukowych.

Jak wiadomo Jerzy Aleksandrowicz objął wykłady mineralogii w bardzo trudnym okresie nasilenia rosyjskich represji i niszczenia, i tak bardzo ograniczonych przez zaborcę, polskich instytucji naukowych. Objął je po rezygnacji wybitnego geologa Ludwika Zajsznera. Zapewne nie było to łatwe zważywszy choćby na to, że Aleksandrowicz nie był ani geologiem ani mineralogiem, a w trakcie przyrodniczych studiów w Petersburgu specjalizował się w botanice. Zauważmy jednak, że nauka mineralogii wchodziła wówczas do programów nauczania wszystkich studiów przyrodniczych, nauczano jej zarówno botaników, zoologów jak i lekarzy. Mineralogii uczył przecież w Warszawie także inny wybitny polski botanik Wojciech Jastrzębowski (1799–1882), był on zresztą także autorem podręcznika w tej dziedzinie (1851). Bardzo bliskie związki botaniki i mineralogii, a zwłaszcza dziewiętnastowiecznej historii i metodologii tych nauk były opisane przez historyków nauki³.

Autorzy uznali za interesujące porównanie treści wykładów Jerzego Aleksandrowicza z zawartością dziewiętnastowiecznych podręczników mineralogii i wykładów z tej dziedziny. Porównując pracę Aleksandrowicza z nauczaniem w Wilnie i Krzemieńcu⁴ jak i we Francji⁵ możemy zauważyć, że prowadzone przez niego wykłady nie odbiegają treścią od nauczania w innych ośrodkach naukowych (podobna metodyka analizy fizyko-chemicznej minerałów, prezentacja systemów klasyfikacyjnych, opis struktury krystalograficznej, a nawet zbliżona ilość omawianych minerałów). Możemy więc wywnioskować, iż Jerzy Aleksandrowicz, dobrze wywiązał się z powierzonego mu zadania nauczania mineralogii, a także, że nauczanie tej nauki w Warszawskiej Szkole Medyko-Chirurgicznej pozostawało na poziomie innych europejskich uczelni.

Przypisy

¹ sygnatura 193.

² W *Polskim Słowniku Biograficznym*.

³ P.F. Stevens: *Haiiy and A.-P. Candolle: crystallography, botanical systematics, and comparative morphology, 1780–1840*. „Journal of the history of biology”, 1982 17/1, p. 49–82

⁴ J. G a r b o w s k a : *Nauki geologiczne w uczelniach Wilna i Krzemieńca w latach 1781–1840*. Warszawa 1993. Prace Muzeum Ziemi, 42

⁵ R. J. H a ü y : *Traité de minéralogie*. 2. éd., rev., corrigée, / et considérablement augm. par l’auteur. Paris 1823 Bachelier oraz A. D u f r é n o y : *Traité de minéralogie*. Paris 1847 Carilian-Goeury et Vor Dalmont

Piotr Daszkiewicz, Radosław Tarkowski

A HIHERTO UNKNOWN DOCUMENT FROM POLISH LIBRARY IN PARIS,
ON THE JERZY ALEKSANDROWICZ’S (1819–1894)
TEACHING OF MINERALOGY

The Polish Library in Paris conserves a manuscript entitled „*Mineralogy Course at the Imperial Academy of Warsaw for the years 1858/59 with 3 tables by Professor Jerzy Aleksandrowicz*”. Jerzy Aleksandrowicz (1819–1894), a highly respected botanist and director of the botanic garden in Warsaw, was also in charge of giving mineralogy courses. His manuscript is a unique testimony to the content and organisation of mineralogy teaching in Warsaw in the 19th century. We compared the content of Aleksandrowicz’s course with the mineralogy teaching programmes at the University of Vilnius and the Muséum National d’Histoire Naturelle in Paris, as well as with some mineralogy manuals. Aleksandrowicz dispensed the same teaching programme as the most important mineralogical research and teaching centres in Europe.